

Українська дипломатія і держави антанти в році 1919.

(Докінчення).

Перший, якому вдалася утяжлива експедиція до Парижа, був предсідник Делегації „Української Народньої Республіки“ на Мирову Конференцію, наддніпрянець Г. Сидоренко, якого нота з 10. лютого 1919, що вимагала признання України й допущення її до мирових переговорів, була першим офіційним кроком українців в Парижі¹⁾. Щойно місяць пізніше, в останніх днях лютого 1919, допущено до Парижа віцепрезидента цієї делегації, галицького державного секретаря закордонних справ Д-ра Василя Панейка, а другому з черги найважливішому представникови Галичини, Д-рови Степанови Томашівському, уділено французький дозвіл на приїзд знов аж два місяці пізніше, при кінці квітня 1919, та й то аж після американсько-англійської інтервенції в цій справі перед „Найвищою Радою“. Навіть таких у найвищій степені дрібничкових засобів, як перешкоджування прибуттю нечисленних представників Західної України до Парижа, не цуралися французи, щоб шкодити крайкови, якого судьбу вони й без того тримали в своїх руках. Отже поки що на протязі квітня й травня українська місія змогла в повному складі взагалі зявитися в Парижі²⁾, властиве рішення щодо існування України яко держави вже наступило в наслідок того, що з одного боку партія Foch-а здала українську гру, а з другого, що Англія стала незмінно на становищу відбудування Росії. Але не лиш загально-українська, а й ексклюзивно-галицька справа була від квітня 1919 вже в європейській політиці пропаша. Якщо Англія не вважала вартим, обставати за Галичиною з найкрайнішою енергією наприклад відмовляючися від того, щоб переговорювати про питання польських західних границь, як довго поляки не приймуть бажаного для Англії миру з Галичиною, і якщо Польща і Франція не дали себе знесмілити одними тільки застереженнями і протестами Англії, тільки переводили рішучо політику „доконаних фактів“ щодо Галичини аж до кінця, то тоді все, що українці могли дипломатично досягнути, було що найбільше припізнення формального, з між-

¹⁾ Лозинський, *op. cit.* ст. 114, *Notes présentées...* ст. 5—11.

²⁾ Крім тільки-що згаданих осіб належали до цієї делегації: прибувші в квітні 1919 представники Наддніпрящини Арнольд Марголин, Олександр Шульгиц, Сергій Шелухин, М. Кушнір і Др. Матюшенко. 7. травня 1919 прибули ще галичани Др. Михайло Лозинський і повковник Дмитро Вітовський в справі польсько-українського перемиря. В червні 1919 належав до делегації теж галичанин Др. Теофіль Окуневський. Крім цього делегація мала невеликий персонал перекладчиків і урядовців. (Марголинъ, *op. cit.* ст. 105—106, 134 ff, Лозинський, *op. cit.* ст. 114—117).

народньо-правного становища важного признання французько-польських „доконаних фактів“ у Галичині, але в ніякому разі призведення якогось для Галичини сприятливого матеріального рішення. Цю найвищу міру успіху галицькі дипломатичні представники в Парижі, Др. Василь Панейко і Др. Степан Томашівський, пізніше теж і справді осягнули — якщо від самих українців взагалі щонебудь в Антанти залежало — і більше осягнути вони не могли.

До тих розпучливих зовнішніх обставин, серед яких мали ділати дипломатично українці, долучувалися ще й їхні внутрішні спори в Парижі, які їх до решти паралізували. Вину в цьому не несли українські дипломати особисто, тільки факт, що держава, яку вони репрезентували, взагалі не вела ніякої на якийсь означений напрямок рішеної закордонної політики, якої виконавцями були б дипломати. Тому отже, що власному усмотрінню дипломатів залишено означення самих підставових напрямків закордонної політики їхньої держави, а не було якогось одного можливого напрямку, тільки було кілька, то очевидно мусіли підприємства поодиноких дипломатів дуже сильно собі суперечити. Аджеж існували на ділі не одна, тільки дві українські держави з ріжними і собі взаємно суперечними кругами інтересів, але найголовніше було те, що такої України, яка билася рівночасно і з Польщею і з більшовиками і в добавок протиставилася російській контрреволюції, ніяк не можна було помістити в ніяку з тих політичних систем, що боролися за Східну Європу, якщо Україна не хотіла рішитися зректися з тої чи іншої своєї воєнної ціли. Аджеж борючися на всі боки Україна була за слаба, щоб наче б то кидаючи визов усьому світови, встоятися виключно власними силами і не потребувати ніякого спертя на ніяку зовнішню систему.

Зі становища поставлення якоїсь української держави в Східній Європі в боротьбі проти більшовизму об'єктивно найправильнішим підставовим напрямком, який докладно відповідав закордонній політиці Гетьманської Держави, був той, якого репрезентували представники Наддніпрянщини Арнольд Марголін і Олександр Шульгин. Цю напрямну лінію сформулював Марголін після своїх переговорів в Одесі з представниками донців, кубанців і білорусинів: з генералом Черечукіним і Л. Бичем та з білорусином генералом Бакановичем, згл. консулом Некрашевичем, у їхньому спільному меморіалі, який передано 5 лютого 1919 генералови d'Anselme-ови в Одесі. В цьому в найвищій степені цікавому не його надзвичайно слабою аргументацією, а його тенденцією документі¹⁾ звертали ці більше чи менше легітимовані представники України, Донщини, Кубанщини і Білої Руси увагу на це, що в виду вибуялого розросту неросійських національних рухів від року 1917-ого до по-

¹⁾ Текст цього документу є надрукований в цілості у Марголіна, *op. cit.* ст. 114—118

біди над більшовизмом в ніякому разі не могла довести заскрутульність, з якою й Антанта і російська контрреволюція трималися відбудови якоїсь — а хочби й федеративної — Росії, тільки що навпаки лиш підтримування творених національних держав на ґрунті колишньої Росії могло розв'язати такі сили в Східній Європі, які в союзі з російською контрреволюцією були б досить сильні, щоб більшовизм перемогти. А щоб отаке рішення влекшито і російській контрреволюції й Антанті, звертав цей меморіал увагу на те, що в таких умовах відбудова давньої єдності Росії була б можлива лише в той спосіб, що залишено б конституантам цих усіх нових національно-державних творів, щоб вони після перемоги над більшовизмом евентуально рішилися, чи союз отих держав між собою має перемінитися в якусь федерацію.¹⁾

З перспективи минушого від того часу ледви, чи можна сумніватися, що якщо ходить про відбудову Росії, то не російська контрреволюція, тільки більшовизм годився до того, щоб цю ціль осягнути, а якщо — а це й було ціллю Антанти — ходить про знищення більшовизму, то зновуж не сама одна російська контрреволюція, тільки шойно її прямування до перебудови Росії в національно-державні області в союзі з немосковськими національними рухами могло було б призвести оте знищення більшовизму. Але російська контрреволюція не задовольовалася тою формулою українсько-московської згоди, яку заступали Марголін і Шульгин, тільки настоювала на тому, що про народи Росії має рішати будуча „всеросійська конституанта“, в якій московський народ мав би більшість, і тому вимагала, щоб Наддніпрянщина підчинилася або під адмірала Колчака або генерала Денікіна. Тому розбилися теж і переговори, які Марголін вів із представниками різних російських партій у квітні й травні 1919 в Парижі.²⁾ А що Англія приймала оте для українців до прийняття неможливе російське становище, так що для програми Марголіна можна було евентуально зєднати ще тільки Францію, то треба було б консеквентно піти ще на крок далі і пробувати дійти до згоди з французами на кошт Галичини. Але цієї консеквенції не можна було витягнути з уваги на окремішні галицькі цілі, і в цей спосіб напрямом Марголіна був спараліжований.

Раз Англія стояла за відбудовою Росії і рівночасно за „самовизначенням“ галичан, то їй не оставало в Парижі нічого, як тільки по змозі відрікатися від Наддніпрянщини яко якась окрема й самостійна, щодо Наддніпрянщини, так сказати, незаінтересована держава. Так теж і робили Др. Василь Панейко і Др.

¹⁾ Марголінъ, *op. cit.* ст. 109—121.

²⁾ Розмови велися з Маклаковим, і з соціалреволюціонерами й іншими представниками російської демократії як Соколов, Слонім, Сухомлін, Керенський, Вісник, Авксентьев, Львов, Чайковський і ін. (Марголінъ, *op. cit.* ст. 138—143, Лозинський, *op. cit.* ст. 117).

Степан Томашівський, підкреслюючи в своїй акції з натиском, що Галичина є від Наддніпрянщини цілком незалежна, і скриваючи цю акцію старанно перед рештою української делегації в Парижі. Але якщо вони хотіли б їхнє становище в Англії скріпити і її не тільки з господарського, але й політичного боку в Галичині заінтересувати, то до цього не вела ніяка інша дорога крім тої, щоб Наддніпрянщина сфедерувалася з Денікіном і щоб, спіраючися на Денікіна, Галичина стала англійсько-російською заставою проти поширення французьких впливів у Східній Європі. І дійсно Панейко шукав теж на цій базі звязку з російською контрреволюцією,¹⁾ але цей звязок не міг до нічого допровадити, бо на заваді стояла ірредентистично-сепаратистична Наддніпрянщина. Отже українці були теж і в цьому напрямку спаралізовані.

Найслабшою була дипломатична гостроумність у репрезентантів повного збереження одностайної української державності і всіх звернених рівно проти Польщі, що й проти Росії українських домагань, у Дра Михайла Лозинського і в полковника Дмитра Вітовського. Ці протестували проти цього, що Марголін і Шульгин подавали вигляди на федерацію України з Росією, бо це суперечило національно-державницькій доктрині. Вони підносили заміти проти Панейка й Томашівського, бо їхня окрема акція противилася принципові української одностайної державності. Вони вимагали, щоб класти натиск на те, що Україна бажає своєї національної державності, а не на те, що Україна є фактором у боротьбі з більшовизмом.²⁾ Ніяк тільки не можна пояснити, чому вони взагалі пішли до Парижа і там просили справедливості й помочі, коли вони з гори були рішені не піддатися ніяким умовам антантських держав, яким вони свої благальні прохання предкладали! Тож ноти, якими теж цього напрямку, Г. Сидоренко, бомбардував Мирову Конференцію, належали до найневідрадніших еманцій українського політичного духа: цим ділетантам, які про тогочасне світополітичне положення не мали ніякого поняття, здавалося, що „Антанту“ можна найліпше „заінтересувати в Україні“ такими небилицями як „Україна в ролі заборона для оборони Дарданелів, Суеського Каналу, Перського Заливу і Індій.“³⁾

В чому українці дійсно були згідні, це були їхні зусилля знайти по змозі якнайбільше приязну стичність із жидівством, яке репрезентоване своїми могутніми інтернаціональними організаціями, виступило на Паризькій Мировій Конференції перший раз у новій історії яко самостійна потуга. Це впливало не тільки з міркувань, що не можна робити собі ворогом потуги, яка своїм фінансовим капіталом охоплювала цілий світ. Серед української демократії були з давен давна надзвичайно сильні сентименти до жидівства яко до переслідуваного племені. В Гали-

¹⁾ Лозинський, *op. cit.* ст. 115—116, 118—119.

²⁾ Лозинський, *op. cit.* ст. 114—116, 118.

³⁾ *Pop. Notes présentées...*

чині можна було говорити просто про повну українсько-жидівську симбіозу, а провідні круги Наддніпрянщини, як вони були репрезентовані і Володимиром Винниченком і Симоном Петлюрою, вважали, в рішучому осуджуванні погромів, участь жидів в наддніпрянському державному проводі більше бажаною, аніж участь представників всіх інших національних меншостей України. Вони були переповнені переконанням, що в виду недостаточної сили української інтелігентської верстви і в виду браку представників торгівлі й промислу в таборі українського націоналізму, як теж в виду ворожнечі росіяні в поляків до України, створення якоїсь української держави без по змозі якнайбільшого притягнення жидівства до управи державою було просто виключене.¹⁾ Тож до українських дипломатичних місій належали численні жиди, з яких найвизначнішими були Арнольд Марголін у Парижі і Др. М. Вішніцер у Лондоні. Через те українці зискали вправді в Парижі багато тісніші звязки до жидівських кругів, ніж до представників якоїнебудь іншої потуги,²⁾ але вони всетаки не досягнули ані навіть найменшої підтримки з боку жидів³⁾, мимо тверджень Дмовського, які цьому суперечать.

Таким чином був би вичерпаний останній і найслабший — у порівнанні з усіма іншими майже не маючий ніякого значіння — з усіх факторів, що рішали в Парижі про українську справу: українська дипломатія.

Ділема, перед якою була поставлена Паризька Мирова Конференція в цій цілій справі, була ясна. Щодо Наддніпрянщини стояло питання про те, що вело по всій імовірності до знищення більшовизму: чи підтримання відбудови контрреволюційної Росії, чи піддержування розподілу Росії на національно-державні області. Антанта рішилася після деяких хитань одно-

¹⁾ Пор. писання наддніпрянського жиди Марголіна, *op. cit. passim*, особливо ст. 135 ff. Є це без сумніву одною з найбільших похибок жидівської політики після світової війни, що жидівство всього світу заявило себе в 1926-ому році однодушно за душегубом безвинно вбитого Симоном Петлюри. Після цього визову і після цього ніякими засобами не гідуючого поборювання цілого українського руху, на які собі тоді дозволила була вся жидівська світова преса, ледви чи ще колинебудь удасться відновити ту симпатію для жидів, яка характеризувала інтелігенцію українського народу в 1919-ому році.

²⁾ Марголін, *op. cit.* ст. 347, 355 f, 397 ff і на інших місцях.

³⁾ „Жиди (Західної України, В. К.) не заявили, як здається, за ніодною партією (ні за поляками, ні за українцями, В. К.). Для них яко для малої і не дуже популярної меншости було без сумніву небезпечно робити це, особливо в такому часі, коли збройна боротьба продовжувалася й її вислід ще був непевний. Здається, що вони, мудро поступаючи, чекали, куди звернеться біг подій“, так міркує Temperley, *op. cit.* Том VI. ст. 270. Об'єктивно це міркування є неправильне, бо жидівське населення стояло за галичанами без уваги на погромницьку анархію на Наддніпрянщині, так що навіть на їхньому боці повстав був жидівський легіон. Але що Temperley взагалі може так судити, доказує, що в архівах англійського міністерства закордонних справ, які стояли авторам цього твору до розпорядимости, немає ніяких жидівських вставлювань на користь галичан.

душно на відбудову Росії, і тому ясність отої ділеми нічим не затемнювалася. Щодо Галичини проблема була так само ясна: стояло питання, чи Східна Галичина має бути прилучена до Польщі, чи має бути признана західно-українська держава. Але що погляди Франції й Англії про це розходились, то ця ділема, хоч на ділі вона й яка ясна була, стала більш-менш від березня 1919, коли воєнна перевага Польщі почала бути чимраз виразніша, пробним каменем для гостроумности експертів, для вмілости дипломатії великодержав ховати їхні властиві ціли за „безінтересовними замітами“, для зручности поляків по змозі якнайбільше закаламутити воду, щоб можна було по змозі непомітно приготувити й перевести „доконані факти“, коротко говорючи, ота ясна ділема стала загадкою, тим менше можливою до розв'язання, чим старанніше й ґрунтовніше про неї переговорювано, щоб знайти якийсь компроміс, який на ділі був абсолютно неможливий. „З усіх питань, які торкалися Польщі“, каже про це англійський історик,¹⁾ „було східно-галицьке питання може найбільш скомпліковане й найтрудніше“.

Отже твердили англійці:²⁾ „Якщо Польща має бути внутрі й назовні сильна, то необхідно, щоб її підставами було самовизначення. Бо якщо Польща дістане крім неминучої жидівської й німецької меншости ще й на сході більші маси ворожих для неї литовців, білорусинів і русинів, то її політична спроможність буде тим менша, чим більший буде простір Польщі, і вона стане чимсь у роді давної Австрії, конґломератом національностей, нездібним до того, щоб зі своїм населенням поводитися справедливо і щоб правити демократично. З-зовні вона буде оточена перстеном ворогів, які, перепоєні болючим почуттям, що їм сталалася кривда, будуть на пограничних землях Польщі проповідувати єванґеліє ірреденти і роздмухувати бунт в очікуванню нагоди — якої цілком не трудно буде знайти, — щоб на Польщу напасти мілітарно. А цими ворогами будуть дві з найбільших потуг Европи: Росія й Німеччина. Було б для поляків мудро, уникати кожної можливої причини конфлікту з Росією, навіть за ціну, що Польща признала б у цьому чи іншому випадку щось таке з російських претенсій, що вона почувала б несправедливим. Передовсім небезпечно було б використовувати тимчасову слабкість Росії й анектувати пограничні народи, не даючи їм нагоди на свобідне висловлення їхньої волі. Такі речі вправді розділили б Німеччину й Росію в просторі, але звели б їх до купи в душі, і це могло б легко мати за наслідок якийсь новий і цим разом уже остаточний поділ Польщі, з якого її вже не змогла б ніколи спасти ніяка людська сила“.

А французи відповідали, що „це є обовязком Конференції створити велику Польщу яко вал проти більшовизму і яко союзника Франції в якійсь її будучій війні з Німеччиною“.³⁾

¹⁾ Temperley, op. cit. Том VI ст. 266.

²⁾ Temperley op. cit. Том VI. ст. 239—240.

³⁾ Temperley op. cit. Том VI ст. 242.

А тепер приходили до слова кидані ріжноманітними факторами заміти;¹⁾ „Поляки мають повну підставу, займати частини пограничних з Росією країв, щоб їх визволити від анархії і щоб Польщу прикрити перед більшовицьким нападом. Як довго в цих краях сюди й туди б'ються, так довго неможливо забезпечити самовизначення, і було б очайдушно, якщо не гупо, вже тепер рішати про дальшу судьбу цих країв. Сподівалися, що Колчак і Денікін відбудують Росію, так що тоді можна було б з нею переговорювати про приналежність цих спірних областей. Але ці надії робляться чимраз меншими. Більшовицькими арміями загрожені, війною, голодом і недугами ослаблені, ці пограничні народи взагалі не є в стані заснувати якусь міцну свою власну державну організацію. А з другого боку поляки чейже не можуть безчинно приглядатися тому, що більшовики захоплюють ці пограничні області, на яких поляки репрезентують буржуазію й велику земельну посілість“.

„Між цими пограничними народами зголошуються теж і русини зі своєю претенсією на самовизначення“, розсуджувано далі. „Алеж вони в найвищій степені сумнівно вивінувані для самоправління!²⁾ Вони ледви чи зможуть устоятися перед більшовиками і їм заступити дорогу до Совітської Угорщини!³⁾ Поляки ж доволі сильні, щоб заняті спірні східні області. Якщо Конференція їм це заборонить, то це викличе напевно такий вибух пристрасти в Польщі, що польський уряд буде зметений і нічого крім анархії на цьому місці не лишиться!“⁴⁾

„Бувають питання“, виривався переляканому англійцеві чи американцеві оклик на вид „східно-галицького питання“, „бувають питання, що є для смертних людей майже за великі!“⁵⁾

„Цілий східно-галицький край проголосити самостійним“, розказує англійський історик⁶⁾, „задоволило б русинів, але поляки напевно не підчинилися б, і навіть коли б вони це зробили, то не було ніякої запоруки, що русини змогли б заснувати міцний уряд і змогли б польську меншість достаточо охороняти. Цілий же край передати полякам, можна б вимусити тільки збройною силою і було б очевидячки несправедливим. Отже було необхідно шукати за такою якоюсь розвязкою, яка була б хоч принаймні спробою, дати обидвом сторонам справедливність... Ніякої можливої розвязки не пропустила в своїх міркуваннях Комісія Мирової Конференції для польських справ. Розглядано навіть найнеймовірніші евентуальности, як наприклад тимчасову окупацію цілої Східної Галичини Чехословащиною й Румунією. Але всі делегації за вийком британської були рішуче за тим, щоб цю цілу область признати в цій чи іншій

1) Temperley, op. cit. Том VI ст. 246.

2) Пор. Temperley, op. cit. Том VI ст. 270.

3) Пор. Temperley, op. cit. Том VI ст. 246.

4) Пор. Temperley, op. cit. Том VI ст. 245.

5) Пор. Temperley, op. cit. Том VI ст. 246.

6) Temperley, op. cit. Том VI ст. 270—272.

формі Польщі з такими запоруками й обмеженнями, які були б уважані за необхідні. Але були теж пропозиції поділити цей цілий край якоюсь границею на схід від Львова й Дрогобича. Міжтим прилучено б таким робом велику область з руським населенням до Польщі, а всеж не задоволено б її, а між Русинами викликало б якнайзавзятіший опір, і виключена від Польщі частина Східної Галичини була б тільки покаліченим, нінащо не спертим обломком, нездібним, щоб існувати. Щоправда це пропонувано тільки на випадок прийняття британського погляду, що русинам треба швидче чи пізніше дати нагоду для виконання їхнього права на самовизначення... Казали, що, якщо вже будучина цієї країни має бути невирішена, то ця непевність не може ставити під знак питання приналежність Львова й Дрогобича до Польщі. Отже оставало одне з двох: або пробувати інтернаціонально забезпечити свобідне висловлення волі населення, або уділити Польщі принаймні тимчасово певного роду верховну владу над Східною Галичиною. Оце перше було дуже важке, опоненти казали: неможливе. Бо негайного плебісциту не можна було відбутися, заки цю країну окупувала якась неутральна сила, і його переведено б у такий час, коли люди й пристрасти ще горіли й були мало склонні до того, щоб керуватися при голосуванні міркуваннями про справжній інтерес краю. А далі: перед який вибір можна було б ставити населення в такому часі, коли Росія була повна хаосу, а самостійність Східної Галичини могла б привести до внутрішніх несупокіїв і може — а перед цим остерігано з натиском — до якоїсь співпраці з більшовиками? Отже треба було плебісцит відложити, аж пристрасти вихолонуть і Європа прийме остаточну постать після вогненної проби війни й революції. Але, щоб це забезпечити, мусів би Союз Народів дістати якийсь верховний нагляд. Якіж шанси мали б представники Союзу Народів, що їхнім бажанням підчиняться, якщо вони прийшли б без військової сили в країну, що кипіла від горожанської війни? З другої боки було виключене, щоб вислати якусь велику інтернаціональну військову силу до такої віддаленої континентальної країни, що була оточена ворогами й перед воротами мала більшовиків. Бо якаж великодержавна прийняла б тимчасовий мандат Союзу Народів над цією країною в такому часі, коли вони конче потребували війська деінде, коли люди домагалися демобілізації і коли всі нації були цілковито вичерпані? Навіть коли б якась великодержавна прийняла такий мандат, то вислідом цього був би економічний розстрій і політична непевність, бо край був би і надалі полем агітації й бунту, аж поки не була б певна якась остаточна розв'язка. Польща — так повторювано раз-у-раз — Польща одна зможе призвести постійну й негайну розв'язку, і Польща не лиш має охоту, а аж горить, щоб узяти відповідальність на себе! Мимо протестів британської делегації рішилася більшість держав на конференції вкінці за цим останнім міркуванням. Але й це правда, що ця справа виховзулася була до деякої міри

